

JOANNA MAŁOCHA, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0001-6965-4297>
joanna.malocha@upjp2.edu.pl

PROBLEMATYKA EDYCJI TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH Z KOŃCA XIX I XX WIEKU NA PRZYKŁADZIE WYDANEJ SERII KRONIK FRANCISZKAŃSKICH

STRESZCZENIE: W krakowskim Archiwum Prowincji Św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych – w ramach realizowania zadań przypisanych archiwom – w minionym piętnastoleciu wprowadzono w życie projekt mający na celu krytyczne wydanie wybranych źródeł do historii rzeźzonej prowincji z końca XIX stulecia i wieku XX. W niniejszym artykule autorka przedstawiła rozważania nad problemami edytorskimi, z którymi zmagano się podczas prac nad przygotowaniem publikacji pięciu kronik franciszkańskich, w których to pracach brała bezpośredni udział (tj. placówek w Czystkach, Gołonogu, Lubomierzu i Lwowie oraz II Seminarium lwowskiego).

Archiwalia te stanowią dobre źródło do poznania fragmentu historii polskiego Kościoła w ogólności oraz wycinka dziejów wspólnot parafialnych i zakonnych w szczególności. Przy czym adnotacje kronikarskie odzwierciedlają przede wszystkim relacje państwo-Kościół od okresu I wojny światowej poczynając, przez dwudziestolecie międzywojenne i okupację, aż po moment krystalizowania się i umacniania władzy komunistycznej w Polsce. Dają także wgląd w specyfikę mentalności społeczno-religijnej opisywanego środowiska.

W przygotowaniu omawianych publikacji – poza typowo archiwistyczną wiedzą na temat charakteru opracowywanych źródeł, a także znajomością zasad edytorskich – konieczne okazało się sięgnięcie do całego szeregu dyscyplin i dziedzin: od wiedzy historycznej (powszechnej i lokalnej), przez neografię, językoznawstwo i filologię (ukraińską, niemiecką, łacińską), po dialektologię, biografistykę, sfragistykę, liturgikę, numizmatykę, metrologię, prasoznawstwo, itp.

SŁOWA KLUCZOWE: Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych, kronika zakonna, Czystki, Gołonóg, Lwów, edycja źródeł historycznych.

PROBLEMS OF EDITING SOURCE TEXTS FROM THE LATE 19TH AND 20TH CENTURIES ON THE EXAMPLE OF THE PUBLISHED SERIES OF FRANCISCAN CHRONICLES

ABSTRACT: As part of the implementation of tasks assigned to the archives, a project was implemented fifteen years ago in the Kraków archive to publish the selected sources for the history of the Province of St Anthony of Padua and Blessed Jakub Strzemię of

the Order of Friars Minor Conventual from the turn of the 19th and 20th centuries. This article presents the study into the editorial problems faced in the preparation of the publication of five Franciscan chronicles, in which she took direct part (i.e., the establishments of Czyszki, Gołonóg, Lubomierz and Lviv, as well as the Second Lviv Seminary).

These archives are a good source for learning about the history of the Polish Church in general and parish and religious communities in particular. At the same time, the chronicle annotations reflect, first of all, the state-church relations from the period of World War I beginning with the interwar period and the occupation to the moment of crystallization and consolidation of the Communist power in Poland. They also provide an insight into the specifics of the socio-religious mentality of the described environment.

In preparing the publications in question, apart from the typical archival knowledge of the nature of the sources developed and of editorial principles, it proved necessary for the author to draw on a whole range of disciplines and fields: from historical knowledge (general and local), through neography, linguistics and philology (Ukrainian, German, Latin), to dialectology, biography, sphragistics, liturgy, numismatics, metrology, press studies, etc.

KEYWORDS: the Order of Friars Minor Conventual, monastic chronicle, Czyszki, Gołonóg, Lwów, edition of historical sources.

Translated by Joanna Szczepańska-Włoch

Wstęp

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach w art. 28 jako jedno z zadań archiwów państwowych wymienia „prowadzenie prac naukowych oraz wydawniczych w dziedzinie archiwistyki i dziedzin pokrewnych”, a w konsekwencji „popularyzację wiedzy o materiałach archiwalnych”¹. Pomimo, iż archiwa zakonne nie wchodzą w zakres państwowej sieci archiwalnej, to jednak ich zasoby niewątpliwie stanowią istotną składową narodowego zasobu archiwalnego. Ich pracownicy zaś, zwłaszcza zatrudnieni w instytucjach prowincjalnych, w miarę możliwości winni zatem wypełniać wyżej wspomniane obowiązki. Stąd też w krakowskim Archiwum Prowincji Św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych zrealizowano projekt obejmujący

---

¹ *Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz. U. 1983 Nr 38 poz. 173, z późn. zm.)

mujący przygotowanie do wydania oraz druk serii źródeł do historii rzeczonyj prowincji z końca XIX stulecia i wieku XX.

Projektowi temu towarzyszyło przekonanie archiwistów o olbrzymiej wartości tekstów źródłowych jako skarbnicy wiedzy o ludziach, wydarzeniach i miejscach z przeszłości. A także świadomość, iż zadanie edytora polega na takim opracowaniu tekstu wyjściowego, aby umożliwić kolejnym badaczom przekuwanie jak największej ilości zawartych w źródle informacji potencjalnych w dane efektywne². Stąd też ich jednoczesne dążenie do utrzymania krytycznego spojrzenia na opracowywany tekst, zarówno w zakresie krytyki zewnętrznej, jak i wewnętrznej³.

W niniejszym artykule skupiono się na typologicznie jednorodnym, a jednocześnie noszącym istotne cechy różnicujące, zbiorze pięciu rękopiśmiennych kronik, które zostały opublikowane w ramach rzeczonyj inicjatywy, a w których powstaniu autorka bezpośrednio uczestniczyła⁴. Chodzi zatem o edycję kroniki klasztoru i II Seminarium z Lwowa, parafii w Czyszkach i Gołonogu oraz klasztoru w Lubomierzu⁵. Na wybór takiego a nie innego typu archiwaliów miało wpływ – podzielane przez edytorów – przekonanie ujęte przez Elżbietę Markowską słowami, iż kroniki stanowią „najcenniejsze i wiele mówiące źródło przechowywane w archiwach parafialnych”⁶.

---

² Zob. J. T o p o l s k i, *Wprowadzenie do historii*, Poznań 1998, s. 37-39. Wartość ta jest niezależna od faktu, czy źródło pojmowane będzie w duchu pozytywistycznym jako „zwierciadło” odbijające przeszłość, czy też – jak chce ujęcie późniejsze – uznaje się je za „ślad” prowadzący do tego, co minęło. Zob. tamże, s. 34-37

³ Takie swoiste „zapanowanie nad źródłem” było celowym zabiegiem mającym zapobiec powstaniu edycji, które skłaniałyby do tworzenia opracowań w stylu określonym przez Robina G. Collingwood’a jako prace historyków „nożyczek i kleju”. T e n ż e, *The Idea of History*, London 1961, s. 278. Por. J. P o m o r s k i, *Historyk i metodologia*, Lublin 1991, s. 55-57.

⁴ W pracach edytorskich brali udział m.in.: o. prof. dr hab. Zdzisław Gogola OFMConv, dr Bogusław Frontczak, mgr Henryk Małocha, mgr Anna Oleksiak, mgr Helena Starostecka.

⁵ Specyfikę rzeczonych placówek i instytucji omówiono w dalszej części artykułu.

⁶ T a ż, *Archiwum parafialne i jego zasób na przykładzie archiwum rzymskokatolickiej parafii pod wezwaniem Świętej Anny w Białej Podlaskiej*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, R. 7, 2009, s. 10. Podobne przekonanie wyrażali m.in. autorzy artykułów zamieszczonych w pracy zbiorowej pt.: *Kroniki parafialne jako źródła historyczne*, red. E. G r i n - P i s z c z e k, Przemysł 2022. Choć zarazem polemicznie do w/w opinii

Na bazie przedmiotowego projektu autorka artykułu pragnie zwrócić szczególną uwagę na problemy, z jakimi spotykają się naukowcy przygotowujący krytyczne wydanie tekstów źródłowych. Z natury rzeczy przy takich inicjatywach pytania oraz kwestie sporne mnożą się wprost proporcjonalnie do wzrostu odległości dzielącej, tak w czasie jak i przestrzeni, powstanie danego źródła do momentu i miejsca podjęcia nad nim pracy. Czy zatem można założyć, iż edycja tekstów stworzonych w macierzystym (w tym przypadku - polskim) kręgu kulturowym na przestrzeni XX w. jest – kolokwialnie rzecz ujmując – łatwe lub przynajmniej łatwiejsze? A co za tym idzie, czy nie wymaga ono (podobnie jak wydania źródeł nowożytnych, a może nawet jeszcze starszych) od zaangażowanych osób zarówno samodzielnego sięgania po informacje z różnych dziedzin, jak też korzystania z interdyscyplinarnych konsultacji?

1. Zarys historii placówek zakonnych i specyfika lokalnej społeczności, które ukazane zostały w opublikowanych kronikach

1.1. Lwów – klasztor p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny

Działalność duszpasterska franciszkanów na ziemi lwowskiej sięga najprawdopodobniej już roku 1235. Jednak dopiero z lat 70-tych kolejnego stulecia pochodzą informacje o fundacji księcia Władysława Opolczyka, który przekazał zakonnikom grunt w pobliżu Niskiego Zamku pod założenie kościoła i konwentu pw. św. Krzyża⁷. Przez kolejne stulecia placówka ta pełniła – mniej lub bardziej formalnie – funkcję rezydencji wikariuszy generalnych na Ruś, Mołdawię i Litwę; a później – prowincjałów prowincji ruskiej zakonu⁸.

---

podchodzi np. M. Wyżga, *Archiwa parafialne w badaniach nad historią lokalną*, „Małopolska. Regiony – regionalizm – małe ojczyzny”, R. 16, 2014, s. 51.

⁷ Zob. L. Dziedzicki, *Lwów*, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 5, Warszawa 1884, s. 518; Por. I. Chodynicki, *Historia[!] stołecznego królestwa Galicji[!] i Lodomerji[!] miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów teraźniejszych[!]*, Lwów 1829, s. 385.

⁸ Zob. Z. Gogola, *Dzieje Franciszkanów w Polsce. Prowincji św. Antoniego i bl. Jakuba Strzemię*, „*Folia Historica Cracoviensia*”, Vol. 10, 2004, s. 144-145, 148, <https://doi.org/10.15633/fhc.1238>; K. Kantak, *Franciszkanie polscy*, t. 1: 1237-1517, Kraków 1937, s. 283.

Z kolei w 1617 r. Rada Miejska podjęła decyzję o erekcji drugiej świątyni i klasztoru oo. Franciszkanów we Lwowie. Konwent ów – noszący wezwanie św. Antoniego Padewskiego – wielokrotnie padał ofiarą wojennej pożogi, aż do wieku XVIII, kiedy to w miejsce konstrukcji drewnianej powstał obiekt murowany⁹. Niestety już po I rozbiorze Polski obydwie placówki uległy kasacji w ramach austriackiej reformy kościelnej, ich majątek przekazano wówczas na fundusz religijny, a budynki przeznaczono na potrzeby szkolnictwa lub też oddano w ręce duchowieństwa prawosławnego. Natomiast wyrugowanych franciszkanów władze zaborcze osiedliły w pokapucyńskim klasztorze p.w. Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny¹⁰.

W tym to konwencie powstała przedmiotowa dwutomowa kronika, opisująca życie zakonników, po części także i ogółu Lwowian, w trudnych latach 1939-1946. Rzeczony zapiski kończą się zatem wraz z momentem przymusowego opuszczenia placówki przez minorytów i ich repatriacją na ziemie polskie. W kronikarskich wspomnieniach odnaleźć można mieszankę tzw. „wielkiej historii” oraz interesujących – niejednokrotnie tragicznych, lecz momentami też wręcz komicznych – migawek z codziennego życia wojennego „przeciętnego” Lwowianina. Powalają one również wejrzeć w skomplikowane relacje narodowościowe, panujące wśród mieszkańców dużego i zasadniczo polskiego miasta kresowego, któremu przyszło znosić jarzmo okupacji hitlerowskiej i sowieckiej.

1.2. Lwów – II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie

Z Lwowa pochodzi także druga z wydanych edycji źródłowych – *Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie 1928-1934*. Fakt jej powstania wiąże się ściśle z zapisami Konstytucji Zakonu Franciszkańskiego, które nakreślają tryb formacji intelektualnej i du-

---

⁹ Zob. B. K a c z o r o w s k i, *Zabytki starego Lwowa*, Warszawa 1990, s. 82; J. S z c z y c h, *Sanktuaria Kościoła lwowskiego*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, R. 18, 2020, z. 2, s. 191-192, <https://doi.org/10.34839/wpt.2010.18.2.169-195>; L. W u l e c k i, *Kościół św. Antoniego we Lwowie. Zarys historii i opis*, Wrocław 1996, s. 6-9.

¹⁰ Zob. L. D z i e d z i c k i, *Lwów...*, s. 517; Z. G o g o l a, *Dzieje Franciszkanów w Polsce...*, s. 151; *Rząd austriacki zabiera obydwa lwowskie klasztory*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce” [dalej: WzP], 1935, nr 3, s. 85.

chowej młodych minorytów¹¹. Przepisy z okresu międzywojennego zalecały w tym względzie istnienie trój etapowego systemu, na który składać się miały: małe lub inaczej pierwsze seminarium (odpowiadające szkole gimnazjalnej); nowicjat (zwany drugim seminarium) i wreszcie studium filozoficzno-teologiczne, czyli seminarium wyższe (tzw. trzecie)¹². Nie zawsze jednak możliwe było zorganizowanie tak przejrzystej i komplementarnej struktury, czego przyczyn upatrywać należy po pierwsze w brakach finansowych i kadrowych, zaś po drugie – w konieczności pogodzenia przepisów zakonnych z państwowymi normami prawnymi odnośnie zasad i programu nauczania¹³.

Zakonne gimnazjum lwowskie funkcjonowało od 1880 r. Przy czym na początku XX w. instytucja ta doczekała się reformy utrzymanej w duchu wymogów ówczesnego szkolnictwa świeckiego¹⁴. Przyjmowało ono młodzieńców po ukończeniu przynajmniej II klasy gimnazjum lub też po VII klasie szkoły powszechnej. Klasy III i IV tworzyli tam tzw. „interniści”, tj. chłopcy bezhabitowi; natomiast w klasach od V do VIII naukę pobierali klerycy¹⁵. Ze względu na wysoki poziom nauczania małe seminarium lwowskie – klasyfikowane jako Gimnazjum Typu Humani-

¹¹ Zob. *Konstytucje Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych*, Niepokalanów 1937, nr 34, 35.

¹² W okresie dwudziestolecia międzywojennego Prowincja św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię OO. Franciszkanów w Polsce posiadała małe seminarium we Lwowie, Sanoku i Niepokalanowie; nowicjat mieścił się we Lwowie, Kalwarii Pałacowskiej, Łagiewnikach k/Łodzi i Niepokalanowie, zaś seminarium wyższe we Lwowie i Krakowie. Zob. Z G o g o l a, *Dzieje franciszkańskiej Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię 1918-1939*, Kraków 2010, s. 115; M. P i r o ż y ń s k i, *Małe Seminarium Duchowne w Polsce*, Warszawa 1932, s. 28.

¹³ Jeśli chodzi o szkolnictwo na poziomie średnim w II Rzeczypospolitej normę prawną stanowiły – oprócz stosownych zapisów konstytucyjnych – *Programy naukowe szkoły średniej*, wydane przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na mocy tychże struktura gimnazjum podzielona została na dwa szczeble: niższy, obejmujący klasy I-III (o jednolitym programie nauczania) oraz wyższy, tj. klasy IV-VIII (o czterech profilach kształcenia: matematyczno-przyrodniczym, humanistycznym, humanistycznym z łąciną oraz klasycznym). Zob. M. P ę c h e r s k i, M. Ś w i ą t e k, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1977. Podstawowe akty prawne*, Warszawa 1978, s. 37.

¹⁴ Zob. tamże, s. 126.

¹⁵ Wykładowcami byli zarówno zakonnicy, jak i osoby świeckie; przy czym wśród tych pierwszych należałoby wymienić: o. Alfonsa Kolbe, o. Jerzego Wierdka, o. Witalisa Jaśkiewicza czy też o. Samuela Rosenbaigera. Zob. *Schematismus Fratrum Minorum Conventualium 1927 r.*, Niepokalanów 1927, s. 10.

stycznego – uwzględnione zostało w wykazie niepaństwowych szkół średnich Okręgu Szkolnego Lwowskiego. Jednakże nie posiadało ono uprawnień placówki państwowej i jego absolwenci, tj. klerycy po klasie VIII, zdawali egzaminy i maturę w gimnazjum publicznym¹⁶. Wobec ustawicznego wzrostu liczby uczniów małego seminarium we Lwowie oraz coraz trudniejszej sytuacji mieszkaniowo-finansowej tamtejszego klasztoru, podjęto decyzję o stopniowym przeniesieniu internatu do Niepokalanowa. Proces ten zakończył się w roku szkolnym 1930/1931¹⁷.

Kolejny z przewidzianych przez Konstytucję szczebli kształcenia kandydatów do Zakonu – nowicjat – w okresie międzywojennym funkcjonował przy konwencie lwowskim w latach 1918-1924¹⁸. Był to z założenia rok poświęcony na formację duchową i z tej racji starano się sytuować go w momencie, kiedy przerwa w klasycznej edukacji będzie najmniej odczuwalna – między ukończeniem małego seminarium, a rozpoczęciem studiów wyższych. Wreszcie po zdaniu matury i odbyciu nowicjatu klerycy franciszkańscy podejmowali sześcioletnie studia filozoficzno-teologiczne¹⁹. Zaznaczyć tu jednak należy, iż swoistą dezorganizację w omawianym systemie kształcenia wprowadzały zróżnicowane przypadki poszczególnych uczniów. W praktyce bowiem nierzadko zdarzało się, iż przyjmowano do nowicjatu młodzieńców bez matury, dlatego też musieli oni potem jeszcze uzupełniać we Lwowie edukację na poziomie gimnazjalnym, jednocześnie uczęszczając już na wykłady z logiki, etyki i teodycei, wliczane w zakres studiów filozoficznych²⁰.

Przedmiotowa kronika, powstała w środowisku uczniów franciszkańskiego gimnazjum lwowskiego, to zatem nie tylko sposobność do „wejrzenia” w świat międzywojennych Kresów. Zapiski te dostarczają również danych na temat bardzo specyficznej, kleryckiej, grup mieszkańców konwentu i przekazują obraz przedwojennego Lwowie wi-

---

¹⁶ Zob. *Wykaz szkół średnich niepaństwowych Rzeczypospolitej Polskiej wg stanu z dnia 1.12.1928 r.*

¹⁷ Zob. D. M. S y n o w i e c, *Franciszkanie polscy 1772-1970*, [w:] *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 2: *Franciszkanie i Kapucyni*, red. J. R. B a r, Warszawa 1978, s. 127.

¹⁸ Zob. *Rozbudowa nowicjatu we Lwowie*, WzP, 1935, nr 3, s. 88.

¹⁹ Zob. E. K o ł o d z i e j, *Studium franciszkańskie we Lwowie 1938-1944*, „W Nurcie Franciszkańskim”, 1995, nr 4, s. 155.

²⁰ Zob. D. M. S y n o w i e c, *Franciszkanie polscy 1772-1970...*, s. 127.

dziany z ich perspektywy. Stanowią więc zarazem ciekawy materiał dla badaczy historii edukacji i wychowania.

1.3. Czystski – dom zakonny/klasztór i kościół pw. św. Mikołaja z Miry

Potwierdzone w źródłach historycznych początki podlwowskiej wsi Czystski sięgają czasów Kazimierza Wielkiego²¹. Parafię erygowano tu 11 listopada 1420 r. za zezwoleniem abpa lwowskiego Jana Rzeszowskiego i jeszcze w tym samym roku wzniesiono w Czystkach pierwszy drewniany kościół p.w. Wszystkich Świętych²². Z kolei dnia 15 maja 1456 r. Jerzy Strumiło herbu Nałęcz – dziedzic czyszecki, przekazał wieś konwentowi franciszkanów we Lwowie. Powstały tu dom zakonny był zatem filią ośrodka lwowskiego. W końcu XV stulecia, na miejscu spalonego w wyniku najazdu tatarskiego pierwszego kościółka, zakonnicy wzniesli świątynię murowaną, która otrzymała wezwanie św. Leonarda Opata. W toku burzliwych dziejów jeszcze dwukrotnie podlegała ona gruntownej przebudowie, a ponownej konsekracji nowego kościoła dokonał dnia 1 sierpnia 1774 r. abp Wacław Sierakowski, obierając na jego patrona św. Mikołaja z Myry²³.

W okresie międzywojennym czyszecka parafia obejmowała sześć wiosek: Czystki, Dmitrowice, Gaje, Głuchowice, Horodysławice i Winniczki; zamieszkałe łącznie przez blisko 4 tys. osób. Miejscowi zakonnicy obsługiwali dodatkowo trzy kaplice: w Głuchowicach (z 1903 r., p.w. św. Antoniego Padewskiego), w Czyżykowie (z 1905 r., p.w. Najświętszej Panny Maryi) oraz kaplicę mszalną w dworze czyszeckim²⁴.

²¹ Wówczas to jako majątność zwana Czeski i należąca do Dmitrowic, podarowane zostały synowi Żegoty z Głuchowa – Wacławowi. Zob. M. Bartosiewicz, *Czystki koło Lwowa. Historia w dokumentach i wspomnieniach 1350-2008*, Dąbrowa Górnicza 2009, s. 25.

²² Fundatorem świątyni był Mikołaj Dmitrowski herbu Korab. Zob. Z. Gogola, *Dzieje franciszkańskiej Prowincji...*, s. 90.

²³ Zob. W. A b r a h a m, *Powstanie organizacji [!] Kościoła Łacińskiego na Rusi*, t. 1, Lwów 1904, s. 332-336; M. Bartosiewicz, *Czystki...*, s. 38-39; K. K a n t a k, *Franciszkanie polscy...*, s. 294; T e n z e, *Franciszkanie polscy*, t. 2: 1517-1795, Kraków 1938, s. 17, 58.

²⁴ Równoległą strukturę administracji kościelnej na tym terenie stanowiła parafia grekokatolicka z siedzibą w Dmytrowicach. Zob. Z. Gogola, *Dzieje Franciszkanów w Polsce...*, s. 90; Czystki, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych*

Z gospodarczego punktu widzenia placówka ta była niemalże samodzielna co spowodowało, iż ojcowie tracili poczucie wspólnoty zakonnej i bliskiej łączności z macierzystym konwentem lwowskim. Stąd też podjęto starania o podniesienie domu czyszeckiego do rangi klasztoru z wszelkimi – wynikającymi z tego tytułu – przywilejami i obowiązkami. Stosowny dekret erekcyjny wydany został 24 sierpnia 1934 r.²⁵.

W okresie okupacji Czyszki stanowiły zaplecze materialne klasztoru we Lwowie, a zarazem miejsce wakacyjnego wypoczynku franciszkańskich kleryków z tamtejszego Seminarium. Po zakończeniu II wojny światowej zdecydowana większość społeczności czyszeckiej wyjechała w okolice Sośnicy oraz Radymna, natomiast jej miejsce zajęła ludność ukraińska. Wraz z polskimi mieszkańcami Czyszki opuścili również franciszkanie²⁶.

Omawiana edycja kroniki przybliży dzisiejszemu odbiorcy życie duszpasterzy i wiernych parafii czyszeckiej w okresie I wojny światowej oraz dwudziestolecia międzywojennego. Zapiski te ponownie zatem ukazują na „żywych” przykładach specyfikę kresowych relacji polsko-ukraińskich i polsko-żydowskich, lecz tym razem występujących w środowisku wiejskim. Dodatkowo zaś stanowią „okno” pozwalające na podejrzenie codziennego życia niewielkiej grupy mieszkańców domu zakonnego w Czyszkach.

1.4. Gołonóg – parafia p.w. Narodzenia NMP i św. Antoniego Padewskiego

Przypuszczenia, niepoparte jednak dokumentami źródłowymi, lokują początki śląskiego Gołonogu (obecnie dzielnicy Dąbrowy Górniczej) już w XII stuleciu²⁷. Z pewnością natomiast w XV w. był on

---

Krajów Słowiańskich, t. 1, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Wałowski, Warszawa 1880, s. 887.

²⁵ Zob. J. Kłoczowski, *Franciszkanie w Polsce XIX wieku*, Niepokalanów 1996, s. 300; *Czyszki*, WzP, 1934, nr 7, s. 55-56.

²⁶ Zob. Z. Gogola, *Dzieje Franciszkanów w Polsce...*, s. 91-92.

²⁷ Pierwsze pewne dane o wiosce pochodzą z rejestrów świętopietrza parafii sławkowskiej i datowane są na 1326 r. Zob. M. Mirski-Kantor, *Z przeszłości Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy. Szkice monograficzne*, t. 2, Sosnowiec 1932, s. 134; D. Rosińska, *Dzieje parafii w Gołonogu w latach 1675-1951*, Dąbrowa Górnicza 2008, s. 4; W. Starościak, *Dzieje Gołonoga w zarysie*, Dąbrowa Górnicza 2002, s. 16.

posiadłością biskupstwa krakowskiego i należał do parafii Sławków²⁸. Z czasem jednak mieszkańcy rozpoczęli starania o uzyskanie niezależnej jednostki administracji kościelnej, które uwieńczone zostały sukcesem dnia 8 lipca 1675 r. Wówczas to bowiem bp krakowski Andrzej Trzebicki erygował w Gołonogu parafię p.w. Narodzenia NMP i św. Andrzeja Apostoła²⁹. Zaś trzy lata później na szczycie tzw. Góry Gołonoskiej stanęła nowa świątynia, którą – na skutek rosnącego zapotrzebowania duszpasterskiego – powiększono w kolejnych stuleciach³⁰. W 1892 r. miała miejsce powtórna konsekracja kościoła, podczas której zmieniono jego wezwanie na Narodzenia NMP i św. Antoniego Padewskiego, co było wyrazem kultu, jakim od lat na tym miejscu otaczana była zabytkowa figura franciszkanina³¹.

Podczas II wojny światowej ucierpiała nie tylko zniszczona wybuchami gołonoska świątynia, ale także miejscowa wspólnota parafialna, którą uszczupliły okupacyjne wywózki na roboty przymusowe i do obozów koncentracyjnych oraz późniejsze wysiedlenia ludności niemieckiej. Wkrótce jednak straty te zniwelowały masy robotnicze, napływające na teren Śląska w związku z forsowanym przez władzę komunistyczną rozwojem hutnictwa, górnictwa i innych gałęzi przemysłu ciężkiego³².

Uwarunkowania te sprawiły zarazem, iż praca duszpasterska na tej placówce nie należała do łatwych. Już od lat 30-tych XIX w., podobnie jak w całym kształtującym się wówczas regionie Zagłębia Dąbrowskiego, dostrzegano tu bowiem przejawy postępującego zubożenia religijnego. Zaś ze względu na wybitnie robotniczy charakter gołono-

---

²⁸ Zob. J. Długosz, *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2, red. A. Przechodzicki, Cracoviae 1864, s. 188. Por. S. Inglot, *Stan i rozmieszczenie uposażenia biskupstwa krakowskiego w połowie XV wieku. Próba odtworzenia zaginionej części Liber Beneficiorum Długosza z mapą*, Lwów 1925, s. 24, 78; *Gołonóg*, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, t. 2, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Wałewski, Warszawa 1881, s. 677.

²⁹ Zob. J. Kracik, *Konsekracje kościołów i ołtarzy w diecezji krakowskiej w XVII-XVIII w.*, „Nasza Przeszłość”, R. 61, 1984, s. 129.

³⁰ Zob. *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 6: *Województwo katowickie*, red. J. Rejduch-Samek, J. Samek, z. 1: *Powiat będziński*, oprac. E. Dwornik-Gutowska, M. Gutowski, Warszawa 1961, s. 14.

³¹ Zob. D. Rościńska, *Dzieje parafii w Gołonogu...*, s. 12.

³² Zob. tamże, s. 14; W. Starościak, *Dzieje Gołonoga...*, s. 103, 106, 119-120.

skiej społeczności hasła socjalistyczne, a po II wojnie światowej – komunistyczne, padały w tym miejscu na szczególnie podatny grunt³³.

W pookupacyjnych realiach, w 1951 r., czasową administrację miejscowej parafii przejęli franciszkanie z krakowskiej Prowincji św. Antoniego z Padwy i bł. Jakuba Strzemię³⁴. Początkowo inicjatywa ta budziła pewne wątpliwości, zarówno wśród samych zakonników, którzy obawiali się kosztów odremontowania i utrzymania kompleksu kościelno-gospodarczego, jak również u wiernych, nastawianych negatywnie przez komunistyczną propagandę antyklerykalną. W ciągu kilku kolejnych lat stopniowo ożywiono jednak wspólnotę pod względem religijnym, co z kolei wpłynęło na wzrost liczby parafian, dzięki czemu zdołano wykonać najbardziej niezbędne prace remontowe. Ostatecznie w 1959 r. uzyskano placet bpa Zdzisława Golińskiego na erekcję domu zakonnego w Gołonogu i przejęcie tej placówki na stałe przez zakonników³⁵.

Omawiana edycja kroniki ukazuje życie duszpasterzy i wiernych parafii gołonoskiej w okresie od 1958 r. do 1973 r. Zapiski te stanowią dobre źródło do poznania powojennej historii polskiego Kościoła i społeczeństwa śląskiego w ogólności oraz wycinka dziejów jednej małej wspólnoty parafialnej w szczególności. Bezpośrednio zaś dostarczają one danych na temat określonej grupy mieszkańców domu zakonnego w Gołonogu. Adnotacje kronikarskie wyraźnie odzwierciedlają przede wszystkim relacje państwo-Kościół w dobie Gomułki oraz ukazują zróżnicowanie społeczno-kulturowe Zagłębia Dąbrowskiego, jako terenu szczególnych ruchów ludnościowych i obszaru budzącego wzmoczone zainteresowanie ze strony władz komunistycznych.

1.5. Lubomierz – parafia p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP

Wieś Lubomierz usytuowana jest na pograniczu Gorców i Beskidu Wyspowego, a jej początki wiązane są z przełomem XVI i XVII w.

---

³³ Zob. D. Olszewski, *Duszpasterstwo a przemiany społeczno-religijne w Zagłębiu Dąbrowskim w XIX w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, R. 8, 1975, s. 145, 147, 149; Tenże, *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996, s. 170.

³⁴ Zob. D. Rosińska, *Dzieje parafii w Gołonogu...*, s. 36; W. Starościak, *Dzieje Gołonoga...*, s. 120.

³⁵ Zob. W. Starościak, *Dzieje Gołonoga...*, s. 121.

oraz rodem Lubomirskich³⁶. Zaś moment powstania tu samodzielnej – wydzielonej z parafii niedźwiedzkiej – jednostki administracji kościelnej poprzedzony był wieloletnimi zabiegami mieszkańców. Oficjalne wykazy diecezjalne podają bowiem dopiero rok 1919 jako datę utworzenia lubomierskiej parafii p.w. św. Józefa Oblubieńca NMP³⁷. Natomiast w 1934 r. abp krakowski Adam Stefan Sapieha przekazał opiekę nad placówką oo. Franciszkanom, zaś Generał Zakonu o. Domenico Tavani w tym samym roku zezwolił na erygowanie tu nowego klasztoru³⁸.

Tragicznym momentem dla lubomierskiej wspólnoty był dzień 4 lipca 1943 r., kiedy to Niemcy spalili plebanię i wywieźli rezydujących tam wówczas zakonników³⁹. Jednak jeszcze w tym samym miesiącu na pozbawioną duszpasterzy placówkę przyjechał ówczesny Komisarz generalny Prowincji św. Antoniego o. Anzelm Kubit i rozpoczął jej odbudowę, inicjując również na nowo spisywanie kroniki. Niezależnie od trudnych warunków powojennych i realiów PRL-u franciszkanie starali się rozwijać duszpasterstwo i dbać o stan materialny powierzonych im obiektów⁴⁰.

Omawiana edycja kroniki przybliży dzisiejszemu odbiorcy życie duszpasterzy i wiernych parafii lubomierskiej w okresie od 1943 r. do 1956 r. Zapiski te dostarczają danych na temat określonej grupy mieszkańców klasztoru w Lubomierzu. Przy czym spomiędzy wiadomości o charakterze czysto lokalnym, przebijają także informacje

---

³⁶ Zob. K. Dobrowolski, *Dzieje wsi Niedźwiedzia w powiecie limanowskim do schyłku dawnej Rzeczypospolitej*, Lwów 1931, s. 539, 543.

³⁷ Zob. P. Natanełk, *Informator Archidiecezji Krakowskiej 2000. Parafie i kościoły*, Kraków 2000, s. 296.

³⁸ Zob. Z. Gogoła, *Dzieje franciszkańskiej Prowincji...*, s. 97-98; Tenże, *Lubomierz – ścieżkami historii*, Kraków 2014, s. 43-51; A. Kubit, *Wzrost prowincji franciszkanów polskich w pierwszej połowie XX wieku*, Kraków 1971, s. 50-52.

³⁹ Zob. Z. Gogoła, *Lubomierz...*, s. 262-263; T. Pilch, *Pamiętnik*, oprac. D. Synonowicz, Kraków-Lubomierz 2016, s. 71-72, 75-77.

⁴⁰ Jeszcze w końcu lat 50-tych w pobliżu klasztoru powstał drewniany budynek mieszkalny – „Albertówka”, pełniący funkcję obiektu mieszkalnego dla kleryków przybywających do Lubomierza na wakacje oraz siedziby siostr zakonnych; zaś w latach 1988-1989 wzniesiono kaplicę filialną p.w. św. Maksymiliana M. Kolbego „na Rzekach”. Zob. J. Cydejkó, *Pielgrzymka dzieci do Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic*, WzP, 2006, nr 2, s. 42; Tenże, *Rocznica I Komunii świętej*, WzP, 2006, nr 2, s. 43; Z. Gogoła, *Lubomierz...*, s. 57-66, 81-88; Z. Miłojajczyk, *Kościół w remoncie*, WzP, 2011, nr 3, s. 43; U. Własiuk, *Szlak Papieski w Gorcach i Beskidzie Wyspowym*, Kraków 2003.

z zakresu tzw. „wielkiej historii” schyłku okupacji i doby stalinowskiej. Zapiski kronikarskie wyraźnie odzwierciedlają również specyfikę społeczno-kulturową beskidzkiej społeczności góralskiej.

2. Ogólna idea projektu edycji źródłowej kronik franciszkańskich oraz przyjęte zasady edytorskie

Według założeń przedstawianego projektu zbiór opracowywanych źródeł archiwalnych komponowano w taki sposób, aby zasadnicza część notatek kronikarskich powstała w okresie od przełomu XIX i XX w. do doby w pełni ukonstytuowanego PRL-u. W ten sposób publikowane archiwalia odzwierciedlały realia życia i prowadzenia działalności duszpasterskiej, jakie panowały w istotnych momentach polskiej historii najnowszej, tj. podczas I wojny światowej, istnienia II Rzeczypospolitej, okupacji hitlerowskiej oraz krystalizowania się i umacniania władzy komunistycznej. Starano się również sięgać po kroniki z różnych rodzajów instytucji zakonu franciszkańskiego (tzn. klasztoru, domu filialnego, seminarium). Zaś dobór tychże placówek pod względem ich lokalizacji odbywał się według klucza, który pozwalał na ukazanie różnorodnych środowisk społecznych (miejskiego i wiejskiego) oraz losów zakonników z takich obszarów prowincji, na których wydarzenia ze wspomnianych okresów odbiły się szczególnym piętnem (Kresy i śląskie Ziemie Odzyskane).

Ostatecznie w ramach już sfinalizowanej i jak do tej pory ostatniej fazy projektu ukazały się (w kolejności druku):

- „Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie 1939-1946”, Wydawnictwo UNUM, Kraków 2008, ss. 118 (oryginał: b. sygn., 1 tom, rkps., ss. 77);
- „Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie 1928-1934”, Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków 2010, ss. 252 (oryginał: sygn. B-VIIc-9 i B-VIIc-10, 2 tomy, rkps., ss. 149 + ss. 149);
- „Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czyszkach 1821-1936”, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2012, ss. 288 (oryginał: sygn. Czyski – 5, 1 tom, rkps., ss. 312);

- „Kronika Franciszkanów w Gołonogu 1957-1973”, Wydawnictwo „Bratni Zew”, Kraków 2016, ss. 272 (oryginał: b. sygn., 3 tomy, rkps., ss. 190 + ss. 160 + ss. 59);
- „Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu 1943-1956”, Wydawnictwo i Drukarnia Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków 2017, ss. 264 (oryginał: b. sygn., 2 tomy, rkps., ss. 89 + ss. 172).

Pomimo iż poszczególne tomy opublikowane zostały w różnych wydawnictwach, to archiwistom zależało na ujednoczeniu ich szaty graficznej (tj. wyglądu okładki i strony tytułowej, zastosowanej czcionki, itp.) oraz zastosowaniu analogicznego układu wewnętrznego (w zakresie, na jaki pozwalał tekst wyjściowy). Każdą z kronik rozpoczyna zatem przedmowa zawierająca najważniejsze informacje dotyczące historii danej placówki zakonnej oraz wiadomości odnośnie samego źródła archiwalnego (np. liczby i personaliów kronikarzy, wykorzystanego przez nich schematu zapisu adnotacji), a także zastosowanych zasad edycyjnych. Przy końcu publikacji zamieszczano natomiast aneksy: osobowy (tabelaryczny wykaz franciszkanów wymienionych w danym źródle wzbogacony o najistotniejsze informacje na temat danej postaci)⁴¹, fotograficzny (z odpowiadającymi tematycznie, a nie wchodzącymi w skład kroniki, dodatkowymi archiwalnymi zdjęciami) oraz terminologiczny (zawierający wyjaśnienia pojawiających się w tekście pojęć z zakresu życia zakonnego). W części tomów, dla usprawnienia korzystania z edycji, dodano także indeks osobowy.

W ramach podniesienia graficznej wartości publikacji oraz poniekąd umożliwienia wejścia przez czytelnika w bardziej bezpośrednią relację z wydanym źródłem w tok właściwego tekstu włączone zostały faksymile wybranych stron rękopisu. Ich dobór miał zobrazować różnorodność, a zarazem odmienną od współczesnego, dukt pisma kronikarzy. Jednocześnie za pomocą odsyłaczy zaznaczono w tekście moment zmiany osoby piszącej czy koloru używanego przez nią tuszu lub stosowanego układu graficznego notatek. Uznano także za konieczne

---

⁴¹ W spisie tym zastosowany został układ alfabetyczny według nazwisk. Zatem dla umożliwienia łatwego odszukania konkretnego zakonnika w rzeczonym wykazie, do tekstu źródłowego dodano w przypisach nazwiska osób, które kronikarz wymienił jedynie z imienia i uczynił to po raz pierwszy.

wskazywanie miejsc, w których dodano – często już w toku późniejszego użytkowania archiwaliów – zapisków na marginesach ksiąg.

Każde z wydanych archiwaliów posiadało swój specyficzny język oraz schemat budowania adnotacji kronikarskich. W celu zachowania tego swoistego charakteru źródła oraz dla uwypuklenia zwyczajów piśmienniczych epoki przyjęto zasadę publikacji tekstu z rękopisu w zasadniczo niezmienionej formie, a więc zachowując oryginalną interpunkcję i ortografię. Założenie to niejednokrotnie jednak budziło wątpliwości edytorów i zmuszało ich do poszukiwania rozwiązań kompromisowych. Tak było choćby w przypadku, gdy *lapsusy* składniowe lub fleksyjne poważnie zakłócały logikę zdania, a co za tym idzie - utrudniały jego zrozumienie. W przytoczonej sytuacji zdecydowano się na zamieszczenie poprawnego wariantu danego fragmentu w przypisie oddolnym. Podobnie czyniono zresztą z rozwiązaniami nietypowych skrótów⁴².

Inny problem zrodziło z kolei dążenie archiwistów do uzyskania maksymalnej czytelności i dostępności tekstu, nawet dla odbiorcy poniekąd „przypadkowego” i nie do końca zorientowanego w zagadnieniach historyczno-monastycznych. Stąd też w przypisach starano się wyjaśnić również szereg kwestii z zakresu specyfiki życia zakonnego, wydarzeń społeczno-politycznych z opisywanego okresu czy szczegółów z dawniejszych i nowszych dziejów danej miejscowości, wzbogacając te informacje o dodatkową literaturę przedmiotu.

We wszystkich omawianych kronikach zachowano także oryginalną numerację stron źródła, która biegnie – w formie zapisu w nawiasach kwadratowych - równoległe do właściwej paginacji publikacji. Z kolei, dla uzyskania większej przejrzystości tekstu i łatwiejszej w nim orientacji, na całość zapisków rozciągnięto stosowany przez część kronikarzy zwyczaj zaznaczania śródtytułami kolejnych lat i miesięcy w obrębie roku oraz wyróżniania poprzez pogrubienie czcionki poszczególnych opisywanych dni. Przy czym w miejscach, w których przyporządkowanie omawianych wydarzeń do konkretnych dat okazało się niemożliwe lub zaburzałoby czytelność przekazu, tekst podzielono na większe partie czasokresowe obejmujące po kilka miesięcy⁴³.

---

⁴² Tym samym edytorzy świadomie zrezygnowali z części rozwiązań zawartych [w:] I. Ilnatowicz, *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, R. 7, 1962, s. 99-124.

⁴³ Przy tej okazji niejednokrotnie konieczne okazywało się ustalenie właściwej chronologii zapisków. Nie zawsze bowiem adnotacje, które z natury rzeczy powinny być

Podsumowując powyższe informacje autorka pragnie raz jeszcze podkreślić, iż powodem dla którego zdecydowano się na takie, a nie inne rozwiązania edytorskie był nadrzędny cel projektu, tj. udostępnienie przedmiotowych źródeł jak najszerszemu gronu czytelników i ułatwienie im korzystania z publikacji, przy jednoczesnym zachowaniu możliwie najbardziej oryginalnego charakteru archiwalnych zapisków.

3. Różnorodność tematyczna informacji wykorzystywanych podczas prac edytorskich

W trakcie prac prowadzonych nad wydaniem wymienionych wyżej kronik – poza typowo archiwistyczną wiedzą na temat rodzaju edytowanego źródła – pomocne było sięganie po informacje z szeregu dyscyplin przynależnych do kilku dziedzin nauki. W szczególności zaś konieczne okazały się dane z zakresu nauk pomocniczych historii⁴⁴.

Ponieważ kronikarze sytuowali opisy lokalnych wydarzeń na tle sytuacji ogólnokrajowej (czy nawet międzynarodowej) dla ukazania właściwego kontekstu części adnotacji należało zawrzeć w przypisach wiadomości z zakresu historii powszechnej. Mając zaś na celu ułatwienie zrozumienia tekstu czytelnikowi nieobeznanemu z danym kręgiem kulturowym niezbędnym okazało się wzbogacenie edycji także o odnośniki z informacjami dotyczącymi dziejów regionu lub wręcz konkretnego miejsca. Z natury rzeczy ta druga grupa objaśnień

---

chronologiczne – a wzorcowo także regularne i pełne – faktycznie takimi się okazywały. Na przykład w przypadku trzytomowej kroniki z Gołonogu widać wyraźnie, iż tomy pierwszy i trzeci stanowią ciągłość, zaś część druga dubluje w całości tom pierwszy i częściowo tom trzeci. Taki stan rzeczy wynikał z faktu, iż w pierwotnym założeniu osobno miały być prowadzone kroniki klasztoru i parafii, przy czym ta druga w praktyce była jedynie wyciągiem wybranych informacji z zapisków klasztornych. Układ ten odzwierciedla relacja między tomem pierwszym i drugim. Jednakże w toku zapisywania części trzeciej, a ściślej od 1963 r., zarzucono dwutorowość notatek i pozostawiono jedną księgę. Z kolei zapiski z Kroniki II Seminarium lwowskiego czynione były w rytmie roku szkolnego, a zatem z wyłączeniem miesięcy wakacyjnych. Zaś kronika Czyszek – obejmująca w teorii okres od czerwca 1821 r. do grudnia 1936 r. – charakteru szczegółowych i regularnie uzupełnianych adnotacji nabiera dopiero od 1914 r., natomiast z lat wcześniejszych pochodzą jedynie krótkie i incydentalnie czynione wzmianki.

⁴⁴ Zob. I. I h n a t o w i c z, *Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku*, Warszawa 1990; *Archiwistyka i nauki pomocnicze historii*, red. A. T o m c z a k, M. W o j c i e c h o w s k i, Toruń 1980.

przysporzyła autorom wydania więcej kłopotów – dane o zdecydowanie większej skali szczegółowości i pewnej hermetyczności były bowiem trudniejsze do pozyskania i wymagały przeprowadzenia dokładnej kwerendy w niskonakładowych wydawnictwach, lokalnej prasie czy archiwaliach miejscowych instytucji⁴⁵.

W ramach prac edytorskich dużo uwagi poświęcono również na ustalenia właściwych personaliów osób wymienionych przez kronikarzy. Notorycznie bowiem pojawiała się konieczność identyfikacji zakonników, którzy w tekście odnotowani zostali tylko z imienia lub pełnionej w danym momencie funkcji (rzadziej – z samego nazwiska). W formie oddolnych przypisów wyjaśniono zatem, o którego ojca czy brata o danym imieniu chodzi, kto był wzmiankowanym gwardianem, prowincjałem itd. oraz dodawano najważniejsze informacje na jego temat⁴⁶. Na podobnej zasadzie uszczegóławiano także wiadomości o związanych z zakonem lekarzach, profesorach, czy dowódcach wojskowych, w przypadku których kronikarze podali tylko stopień lub tytuł naukowy i nazwisko⁴⁷.

---

⁴⁵ Dla przykładu: mające obrazować powojenny stan religijności parafii w Lubomierzu krótkie wzmianki na temat osób konsekrowanych, które pochodziły z tej miejscowości, rozwinięto o podane w przypisach konkretne dane personalne, a w uzasadnionych przypadkach także o życiorysy. Wyjaśniając zaś, co miał na myśli kronikarz pisząc w 1933 r., iż biblioteka konwentu lwowskiego jest „dobrze uporządkowana” przytoczono z innych źródeł archiwalnych szerszy opis jej ówczesnego zasobu i wyposażenia. Z kolei notka z 1959 r. nt. „nielegalnych niesporów” zakończonych siłą przez funkcjonariuszy MO w Strzemieszycach Małych została opatrzona szczegółowymi informacjami odnośnie długich zabiegów o posiadanie własnego kościoła, jakie tamtejsza społeczność czyniła u władz komunistycznych. Zob. *Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu...*, s. 140-141, przyp. 533-535; *Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie...*, s. 189, przyp. 329; *Kronika Franciszkanów w Golonogu...*, s. 98, przyp. 131.

⁴⁶ Nie ominęło autorów edycji także żmudne i niejako poszlakowe wręcz identyfikowanie personaliów samych kronikarzy. W ich ustalaniu pomagały użyte w tekście źródła zaimki połączone z zawartymi w nim informacjami o składach osobowych danej placówki i funkcjach pełnionych przez poszczególnych zakonników. Czasem nazwisko byłego kronikarza wymieniał jego następca, a czasami identyfikowano go metodą grafologiczną przez porównanie duktu pisma z innymi dokumentami znajdującymi się w zasobach Archiwum Prowincji Św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych.

⁴⁷ Tak – dla przykładu – było w przypadku adnotacji na temat „x. dr. Hueta” i profesora Tarnawskiego, wspominanych pokrótce w kronice lwowskiej. Zob. *Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie...*, s. 30, przyp. 34; tamże, s. 21, przyp. 24.

Nie mniej konieczne było sięgnięcie po umiejętności z dziedziny neografii (zarówno polskiej, jak również łacińskiej, niemieckiej oraz ukraińskiej). Autorami kronik byli bowiem zakonnicy piastujący rozmaite funkcje, a zatem osoby o odmiennym zakresie doświadczeń życiowych i zindywidualizowanych poglądach na to, co warto utrwalić i jakich przy tym należy użyć sformułowań. Niejednolite było także ich wykształcenie, w związku z czym prezentowali różny stopień znajomości poprawnej gramatyki i ortografii oraz mniej lub bardziej czytelny charakter pisma, a czasem wręcz wykazywali skłonność do tworzenia neologicznych skrótów⁴⁸. Dla oszczędności miejsca, zapiski czynili zaś obustronnie, co dodatkowo utrudniało odczytanie treści. Strona grafologiczna edytowanych tekstów ulegała tym większej komplikacji im częstsze były zmiany osoby piszącej⁴⁹. Zwłaszcza, iż do notatek kronikarskich doszły też – dłuższe lub krótsze – adnotacje, pozostawione przez wizytatorów diecezjalnych i zakonnych⁵⁰.

Osobny problem – wymagający momentami konsultacji filologicznych – stanowił sam język, którym posługiwali się kronikarze. Zasadniczy zręb opracowywanych tekstów zapisano co prawda po polsku, jednak stosunkowo często używana była także łacina (np. w XIX-wiecznych notatkach z kroniki czyszeckiej, obszernych cytatach z dokumentów zakonnych w kronice z Gołonogu, czy przysłowiach lub tekstach modlitw i pieśni przytaczanych w kronice seminarnej). Kilkuzdaniowe lub krótsze, zaledwie jednowyrazowe, wtręty w języku niemieckim znaleźć można natomiast w kronice z Lubomierza; zaś ukraińskie – we wszystkich trzech źródłach pochodzących z Kresów. Przy czym każdorazowo polskie tłumaczenie obcojęzycznych tekstów zamieszczono w przypisach oddolnych. Nierzadko zachodziła również konieczność wykonania kwerendy z zakresu dialektologii – w przy-

⁴⁸ Np. skróty „R.in p.” – Requiescat in pace; „m.i.” – między innymi; „p.p.” – po południu. Zob. *Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czyszkach...*, s. 117; *Kronika Franciszkanów w Gołonogu...*, s. 67, *Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie...*, s. 67.

⁴⁹ W przypadku kroniki klasztoru we Lwowie zidentyfikowano dwóch autorów; kroniki II Seminarium lwowskiego – trzech; kroniki czyszeckiej – ośmiu; kroniki z Gołonogu – czterech, a kroniki lubomierskiej – siedmiu.

⁵⁰ Niektórzy kronikarze dodawali też do ksiąg załączniki powiązane z tekstem (np. dokumenty pisane na maszynie, wycinki z gazet, fotografie), a czasem kompletnie z nimi nie połączone (np. listy intencji mszalnych).

padku wyjaśniania znaczeń użytych przez kronikarzy terminów gwarowych oraz językoznawstwa – przy formułowaniu w przypisach tłumaczeń słów i zwrotów archaicznych⁵¹.

Odrębną grupą pojęć, które pojawiły się w treści edytowanych źródeł i wymagały objaśnienia były nazwy środków płatniczych, jakich używano na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w. oraz w II Rzeczypospolitej. W stosownych przypisach dodatkowo podano sposób ich podziału na mniejsze jednostki, a czasem korygowano nietypowe skróty użyte w tej materii przez kronikarza⁵². Tym samym czerpano z wyników badań numizmatycznych⁵³. Sięgano również po informacje dostarczane przez specjalistów reprezentujących inną naukę pomocniczą historii – metrologię⁵⁴. Pozwalały one na objaśnienie archaicznych jednostek miar i wag, którymi posługiwali się spisujący kroniki zakonnicy, a także umożliwiały ich przeliczenie na współczesne odpowiedniki⁵⁵.

Ponieważ zaś integralną część edytowanych źródeł stanowiły pieczęcie, zatem opisując w stosownym przypisie ich znaczenie i wygląd (często zresztą nie do końca czytelny) odwoływano się do wskazań sfragistyki⁵⁶. Pieczęci te towarzyszyły z reguły notce o dokonaniu kontroli kroniki podczas wizytacji przeprowadzonej przez przełożonych zakonnych lub zwierzchników reprezentujących diecezjalne

---

⁵¹ Np. w kronice lubomierskiej pojawił się śląski termin „halba” (z niem.) na określenie półtoralitrowego kufła czy staropolska „czwarcizna”, tj. pieniężna spłata części majątku, jaka po zmarłych rodzicach przypadła na córki; w gołonoskiej – słowo „wiaruśnik”, czyli gwarowe określenie na mężczyznę żyjącego z kobietą bez ślubu; zaś w kronice seminaryjnej przeczytać można, iż w szkole najbardziej obawiano się otrzymać „cyngiel”, tj. ocenę negatywną. Zob. *Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu...*, s. 62, przyp. 215; tamże, s. 82, przyp. 295; *Kronika Franciszkanów w Gołonogu...*, s. 16, przyp. 30; *Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie...*, s. 27, przyp. 61.

⁵² Dotyczyło to m.in. koron, halerzy czy marek polskich. Zob. *Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czystkach...*, s. 23, przyp. 23; tamże, s. 30, przyp. 53.

⁵³ Zob. J. S z y m a Ń s k i, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2004, s. 550.

⁵⁴ Zob. tamże, s. 154; W. K u l a, *Metrologia historyczna. Uwagi o jej zadaniach badawczych*, „Przegląd Historyczny”, R. 50, 1959, z. 2, s. 248-272.

⁵⁵ Wyjaśnienia takie dotyczyły np. terminów „cetnar”, „korzec”, „łokieć”. Zob. *Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czystkach...*, s. 27, przyp. 47; *Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu...*, s. 30, przyp. 110; tamże, s. 38, przyp. 134.

⁵⁶ Bazę dla tworzonych przypisów tekstowych stanowiły w tym przypadku *Wskazówki metodyczne do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie Archiwów Państwowych*, Jelenia Góra-Wrocław 2009.

struktury kościelne i zarazem stanowiły o wartości tych dokumentów, jako wytworu kancelarii parafialnej czy klasztornej⁵⁷.

Incydentalnie wreszcie autorzy edycji korzystali z informacji dostarczanych przez badaczy zajmujących się prasoznawstwem⁵⁸. Z jednej bowiem strony w treści notatek kronikarskich pojawiały się – nie zawsze poprawnie podane – odwołania do całych periodyków lub pojedynczych artykułów ze współczesnych czasopism kościelnych i świeckich⁵⁹; z drugiej natomiast – w jednym ze źródeł zamieszczono w formie „wklejki” wycinek z ukraińskiego dziennika ukazującego się we Lwowie⁶⁰.

Ze względu na charakter środowiska społecznego, w którym powstawały opracowywane archiwalia, sięgano także do dyscyplin teologicznych na czele z liturgiką. Szereg bowiem przywołanych przez kronikarzy określeń paramentów kościelnych, formuł modlitewnych oraz nazw szat liturgicznych nie jest powszechnie używana i w związku z tym w opinii autorów edycji wymagała objaśnienia⁶¹.

Podobnie zresztą sama specyfika życia zakonnego, wywołała konieczność stworzenia przypisów przybliżających związaną z nim terminologię. Czasem wyjaśnienia z tego zakresu wymagały zagadnienia wręcz kluczowe. Sztandarowym przykładem takiej sytuacji są wątpli-

⁵⁷ W kronice seminaryjnej odnaleźć można jedną pieczęć (Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię); z kolei w kronice lubomierskiej – sześć (w/w prowincji oraz Kustodii Krakowskiej), a także jedną pieczęć parafialnego oddziału Związku Caritas Diecezji Krakowskiej; natomiast w kronice Czyszek umieszczono trzynaście pieczęci (prowincji, kustodii i urzędu parafialnego); zaś w kronice gołonoskiej – piętnaście (generała zakonu, prowincji, kustodii, biskupa i dziekana). Zamiast samej pieczęci zdarzało się także użycie oznaczenia zastępczego (tj. skrótu „L.S.” – *loco sigilli*), które towarzyszyło z reguły przepisany przez kronikarzy tekstem dokumentów, jakie w oryginale uwiarygadniane były odciskiem tłoku pieczętnego.

⁵⁸ Zob. J. Z a ł u b s k i, *Komu jest potrzebne prasoznawstwo?*, „Studia Medioznawcze”, R. 4, 2005, nr 4, s. 26-39.

⁵⁹ Dla przykładu – zob. *Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie...*, s. 73, przyp. 168; tamże, s. 164, przyp. 286; tamże, s. 190, przyp. 331 – w tym przypadku kronikarz błędnie określił „Kurier Warszawski” – ukazujący się od 1821 r. do wybuchu II wojny światowej - jako dziennik o profilu ściśle religijnym.

⁶⁰ Zob. *Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie...*, s. 67.

⁶¹ Np. „lunula” w kontekście treści omawianych kronik występuje jako określenie półksiężycowatego uchwytu, służącego do podtrzymywania Hostii umieszczonej w monstrancji; natomiast w nomenklaturze archeologicznej to termin oznaczający wczesnosłowiańską zawieszkę w kształcie półksiężycyca. Zob. *Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czyskach...*, s. 18, przyp. 33.

wości, jakie pojawiają się już w związku z tytułem *Kroniki II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie*. Zgodnie z przepisami z Konstytucji zakonnych sugeruje on bowiem, iż rzecz dotyczy franciszkańskiego nowicjatu. W rzeczywistości jednak mowa jest o lwowskim gimnazjum, a jeszcze ściślej o starszych jego klasach (V-VIII). Najwyraźniej więc większości bohaterów kroniki po przejściu nowicjatu uzupełniało jeszcze we Lwowie wykształcenie średnie. Zatem z ich punktu widzenia nowicjat był pierwszym, gimnazjum zaś – interesującym edytorów – drugim seminarium⁶².

Podsumowanie

Autorka niniejszego artykułu ma świadomość, iż działania edytorskie opisane powyżej – lub też im podobne – towarzyszą powstaniu krytycznych wydań większości archiwaliów. Im bardziej odległe w czasie i przestrzeni są wyjściowe źródła, w im bardziej specyficznym (często wręcz hermetycznym) środowisku powstały, tym szerszy jest zakres i różnorodność wiedzy wymaganej od edytorów. Przedstawiony proces przygotowania do publikacji pięciu kronik z zasobu krakowskiego Archiwum Prowincji Św. Antoniego Padewskiego i bł. Jakuba Strzemię Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych zaprezentowano tu jako swoiste *egzemplum* ukazujące problemy, z jakimi mierzyli się archiwisci-edytorzy. Jednocześnie przykłady te ukazują, iż nawet tak stosunkowo młode i bliskie z geograficznego punktu widzenia źródła wymagają sięgnięcia po informacje z zakresu różnych dyscyplin czy nawet dziedzin. Tym samym zilustrowano wagę interdyscyplinarności w humanistyce (w tym – w archiwistyce), mimo iż współcześnie zdaje się ona tracić swoje znaczenie na rzecz wąskich i szczegółowych specjalizacji.

---

⁶² Zob. przyp. nr 11 i 12 w niniejszym artykule.

BIBLIOGRAFIA

- Abraham W., *Powstanie organizacji[!] Kościoła Łacińskiego na Rusi*, t. 1, Lwów 1904.
- Archiwistyka i nauki pomocnicze historii*, red. A. Tomczak, M. Wojciechowski, Toruń 1980.
- Bartosiewicz M., *Czyszki koło Lwowa. Historia w dokumentach i wspomnieniach 1350-2008*, Dąbrowa Górnicza 2009.
- Collingwood Robin George, *The Idea of History*, London 1961.
- Cydejko J., *Pielgrzymka dzieci do Kalwarii Zebrzydowskiej i Wadowic*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 2006, nr 2, s. 42.
- Cydejko J., *Rocznica I Komunii świętej*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 2006, nr 2, s. 43.
- Czyszki, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, t. 1, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, Warszawa 1880, s. 887.
- Chodynicki I., *Historia[!] stołecznego królestwa Galicji[!] i Lodomeryi[!] miasta Lwowa od założenia jego aż do czasów terażniejszych[!]*, Lwów 1829.
- Czyszki, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 1934, nr 7, s. 55-56.
- Długosz J., *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*, t. 2, red. A. Przeździecki, Cracoviae 1864.
- Dobrowolski K., *Dzieje wsi Niedźwiedzia w powiecie limanowskim do schyłku dawnej Rzeczypospolitej*, Lwów 1931.
- Dziedzicki L., *Lwów*, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 5, Warszawa 1884, s. 546-554.
- Gogola Z., *Dzieje Franciszkanów w Polsce. Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię*, „Folia Historica Cracoviensia”, Vol. 10, 2004, s. 142-166, 148, <https://doi.org/10.15633/fhc.1238>.
- Gogola Z., *Dzieje franciszkańskiej Prowincji św. Antoniego i bł. Jakuba Strzemię 1918-1939*, Kraków 2010.
- Gogola Z., *Lubomierz – ścieżkami historii*, Kraków 2014.
- Golonóg, w: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, t. 2, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1881, s. 677.
- Ihnatowicz I., *Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku*, Warszawa 1990.
- Ihnatowicz I., *Projekt instrukcji wydawniczej dla źródeł historycznych XIX i początku XX wieku*, „Studia Źródłoznawcze”, R. 7, 1962, s. 99-124.
- Inglot S., *Stan i rozmieszczenie uposażenia biskupstwa krakowskiego w połowie XV wieku. Próba odtworzenia zaginionej części Liber Beneficiorum Długosza z mapą*, Lwów 1925.

- Kaczorowski B., *Zabytki starego Lwowa*, Warszawa 1990.
- Kantak K., *Franciszkanie polscy*, t. 1: 1237-1517, Kraków 1937.
- Kantak K., *Franciszkanie polscy*, t. 2: 1517-1795, Kraków 1938.
- Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 6: *Województwo katowickie*, red. J. Rejdach-Samek, J. Samek, z. 1: *Powiat będziński*, oprac. E. Dwornik-Gutowska, M. Gutowski, Warszawa 1961.
- Kłoczowski J., *Franciszkanie w Polsce XIX wieku*, Niepokalanów 1996.
- Kołodziej E., *Studium franciszkańskie we Lwowie 1938-1944*, „W Nurcie Franciszkańskim”, 1995, nr 4, s. 155-169.
- Konstytucje Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych*, Niepokalanów 1937.
- Kracik J., *Konsekracje kościołów i ołtarzy w diecezji krakowskiej w XVII-XVIII w.*, „Nasza Przeszłość”, R. 61, 1984, s. 111-147.
- Kronika Franciszkanów w Golonogu 1957-1973*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, Kraków 2016.
- Kronika klasztoru Franciszkanów we Lwowie 1939-1946*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, A. Oleksiak, Kraków 2008.
- Kronika klasztoru OO. Franciszkanów w Lubomierzu 1943-1956*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, H. Małocha, Kraków 2017.
- Kronika II Seminarium OO. Franciszkanów we Lwowie 1928-1934*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, H. Starostecka, Kraków 2010.
- Kronika parafii OO. Franciszkanów w Czyszkach 1821-1936*, oprac. Z. Gogola, J. Małocha, B. Frontczak, Kraków 2012.
- Kroniki parafialne jako źródła historyczne*, red. E. Grin-Piszczek, Przemyśl 2022.
- Kubit A., *Wzrost prowincji franciszkanów polskich w pierwszej połowie XX wieku*, Kraków 1971.
- Kula W., *Metrologia historyczna. Uwagi o jej zadaniach badawczych*, „Przegląd Historyczny”, R. 50, 1959, z. 2, s. 248-272.
- Markowska E., *Archiwum parafialne i jego zasób na przykładzie archiwum rzymskokatolickiej parafii pod wezwaniem Świętej Anny w Białej Podlaskiej*, „Radzyński Rocznik Humanistyczny”, R. 7, 2009, s. 9-32.
- Mikołajczyk Z., *Kościół w remoncie*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 2011, nr 3, s. 43.
- Mirski-Kantor M., *Z przeszłości Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy. Szkice monograficzne*, t. 2, Sosnowiec 1932.
- Natanek P., *Informator Archidiecezji Krakowskiej 2000. Parafie i kościoły*, Kraków 2000.
- Olszewski D., *Duszpasterstwo a przemiany społeczno-religijne w Zagłębiu Dąbrowskim w XIX w.*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, R.8, 1975, s. 131-153.
- Olszewski D., *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996.
- Pęcherski M., Świątek M., *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1977. Podstawowe akty prawne*, Warszawa 1978.

- Pilch T., *Pamiętnik*, oprac. D. Synowiec, Kraków-Lubomierz 2016.
- Piżożyński M., *Małe Seminaria Duchowne w Polsce*, Warszawa 1932.
- Pomorski Jan, *Historyk i metodologia*, Lublin 1991.
- Rosińska D., *Dzieje parafii w Gołonogu w latach 1675-1951*, Dąbrowa Górnicza 2008.
- Rozbudowa nowicjatu we Lwowie*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 1935, nr 3, s. 88.
- Rząd austriacki zabiera obydwie lwowskie klasztory*, „Wiadomości z Prowincji OO. Franciszkanów w Polsce”, 1935, nr 3, s. 85-86.
- Schematismus Fratrum Minorum Conventualium 1927 r.*, Niepokalanów 1927.
- Starościak W., *Dzieje Gołonoga w zarysie*, Dąbrowa Górnicza 2002.
- Synowiec D. M., *Franciszkanie polscy 1772-1970*, w: *Zakony św. Franciszka w Polsce w latach 1772-1970*, cz. 2: *Franciszkanie i Kapucyni*, red. J. R. Bar, Warszawa 1978, s. 5-136.
- Szczych J., *Sanktuaria Kościoła lwowskiego*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny”, R. 18, 2020, z. 2, s. 169-195, <https://doi.org/10.34839/wpt.2010.18.2.169-195>.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2004.
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz. U. 1983 Nr 38 poz. 173, z późn. zm.)
- Topolski Jerzy, *Wprowadzenie do historii*, Poznań 1998.
- Własiuk U., *Szlak Papieski w Gorcach i Beskidzie Wyspowym*, Kraków 2003.
- Wskazówki metodyczne do opracowania materiałów sfragistycznych w zasobie Archiwów Państwowych*, Jelenia Góra-Wrocław 2009.
- Wulecki L., *Kościół św. Antoniego we Lwowie. Zarys historii i opis*, Wrocław 1996.
- Wyźga M., *Archiwa parafialne w badaniach nad historią lokalną*, „Małopolska. Regiony – regionalizm – małe ojczyzny”, R. 16, 2014, s. 45-53.
- Załubski J., *Komu jest potrzebne prasoznawstwo?*, „Studia Medioznawcze”, R. 4, 2005, nr 4, s. 26-39.

JOANNA MAŁOCHA – historyk i archeolog, doktor nauk humanistycznych. Wykładowca Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Akademii Ignatianum. Od 2003 r. bierze udział w krajowych i zagranicznych kampaniach wykopaliskowych Instytutu Archeologii UJ, zaś od 2008 r. współpracuje z Centrum Szkoleń na Potrzeby Sił Pokojowych NATO. Obszar zainteresowań badawczych: archeologia pradziejowa i średniowieczna Polski oraz archeologia chrześcijańska (ze szczególnym uwzględnieniem kultury koptyjskiej i materialnych świadectw kultu męczenników wczesnochrześcijańskich).